

SITUACIJA SOCIOLOGIJE U SVIJETU DANAS

Rudi Supek

Filozofski fakultet, Zagreb

Revija za sociologiju, Vol. VIII, 1978 (3—4): 5—14

Pokušat ću govoriti o općim tendencijama i odnosima u suvremenoj sociologiji, u jednoj slobodnoj formi služeći se osobnim iskustvima što će biti zanimljivo za najširi krug slušalaca. Naravno, u ovom kratkom izlaganju neće biti vremena da se ulazi u neke temeljitije diskusije niti u analizu temeljnih teorijskih problema suvremene sociologije.

Ako bismo pošli od pitanja što se događa sa sociologijom danas u svijetu, odgovor bi mogao glasiti — ono što se uvijek događalo — ona stoji dosta dobro i istovremeno je u stalnoj krizi. Drugim riječima, znači da je u stalnoj ekspanziji posebno što se tiče njenog društvenog angažmana, ali isto tako da se u njoj ogledaju protivurječnosti koje proizlaze iz same dinamike razvoja znanstvene discipline, također i protivurječnosti koje proizlaze iz samog stanja društva čiji je sociologija, više ili manje, vjerni odraz.

Aspekt tvrdnje da sociologija dobro stoji odnosi se prvenstveno na njenu kvantitativnu ekspanziju. Prema nekim procjenama danas u svijetu ima preko tridesetpet hiljada sociologa, samo u SAD — preko petnaest hiljada. Naravno, tu ne ulazimo u suštinsku diskusiju o tome što je to zapravo sociolog, već polazimo od najformalnijeg kriterija — članstva u profesionalnim asocijacijama.

Kontinuirana ekspanzija sociologije nakon drugog svjetskog rata, čiji smo svjedoci, prvenstveno je rezultat širenja njene praktične primjene a ne njene teorijske ekspanzije. Naravno, ni njena teorijska ekspanzija nije sasvim zanemariva jer je ona kao predmet i fundamentalna znanost uvedena na niz novih fakulteta pošto je i društveni i ljudski faktor postao sve značajniji predmet izučavanja.

Prema tome, ekspanziju sociologije uvjetovala je stvarna društvena potreba i s te strane ne može biti govora o nekoj krizi. Potreba za sociolozima stalno postoji i u porastu je a prvenstveno je uvjetovana fenomenom industrijalizacije koja je danas svjetski proces. Sve zemlje razvijenog svijeta danas predstavljaju industrijska društva a i zemlje trećeg svijeta ulaze u ciklus nagle industrijalizacije (teorije o tome da bi one trebale ostati izvan tog industrijskog ciklusa ostaju puka neostvarena želja). Industrijalizacija znači prije svega efikasnost ekonomije a taj problem ekonomičnosti sistema postaje još akutniji s ekološkom krizom i krizom resursa. Problem efikasnosti stavlja u prvi plan problem organizacije što je opet predmet bavljenja sociologije.

Možemo reći, dakle, da onaj isti značaj kojeg je sociologija imala s Comteom početkom devetnaestog vijeka kao disciplina koja se prije svega bavila održavanjem društvenog reda kao *statusa quo*, ima i danas, ali s jednim drugim akcentom tj. naglašavanjem problema organizacije. To je, međutim, organizacija koja se mora adaptirati na brze društvene promjene tako da se to shvaćanje »održavanja reda« pomiče k jednoj više dinamičkoj koncepciji.

I upravo u tim koncepcijama promjene dolazi do najradikalnijih razmišljanja tj. to je ono područje u kojem možemo govoriti o krizi suvremene sociologije.

O društvenoj promjeni se ne može govoriti bez društvenih ciljeva, vrednota, dakle, bez jedne globalne perspektive čitavog razvoja, a upravo taj razvoj mnogi stavljaju u pitanje s obzirom na kriterije koji su do danas važili. Po mnogim shvaćanjima u pogledu globalnog društvenog razvoja nalazimo se danas na onim točkama koje bismo mogli nazvati prekretnicama. Danas je u fokusu interesa adaptacija organizacije na promjene i razvoj u čemu sociološke spoznaje igraju veoma važnu ulogu.

Tako, iako se govori o krizi empirijske sociologije, može se uočiti stalni porast potražnje za istraživačkim kadrovima. To se najbolje može vidjeti u konvencijama američkog sociološkog udruženja, zasigurno najjačeg na svijetu. Tamo se može vidjeti kako sociologe danas najviše apsorbiraju analitički poslovi u onim sferama koje mi u našoj terminologiji zovemo »posebnim sociologijama«. Tako raste potražnja velikih poduzeća za profilima koji su im potrebni (industrijski sociolozi), u urbanom planiranju zapošljavaju se urbani sociolozi itd. Drugi sektor, u kojem se sociolozi najviše zapošljavaju je nastava.

Važno je spomenuti i drugi razlog koji dovodi do ekspanzije sociologije. Naime, ne radi se samo o adaptacijama na promjene nego i o činjenici da se ljudskom faktoru posvećuje sve veća pažnja. Karakteristike današnjice su demokratizacija, posvećivanje više pažnje ljudskom faktoru između ostalog i zbog povećanog nivoa opće naobrazbe kao i povećanja nivoa aspiracija.

Prema tome, potražnja za sociolozima raste, kako zbog funkcionalnih zahtjeva suvremenog društva tako i radi njegovih humanističkih aspekata.

Drugi aspekt ekspanzije sociologije u vezi je s afirmacijom sociologa, kako u istraživanju tako i u nastavi. Poznato je da je istraživački posao usko vezan sa znanstvenim radom i isto tako da se ne može imati uspjeha ni u istraživanju niti u nastavi ako se čovjek ne razvija i znanstveno. Posebno je sociologija takva disciplina u kojoj se teorija vezuje s praksom i u kojoj se ni jedan praktički problem ne može riješiti ako se ne dovodi u vezu s globalnom situacijom. Takvu nam spoznaju možda najevidentnije potvrđuje primjer razvoja industrijske sociologije, možda najegzaktnijeg područja sociologije. Naime, industrijska sociologija je prva pedantno razvila induktivne metode i progresivno je proširivala svoj program istraživanja iz analitičko-induktivnih razloga te je konačno došla do globalnog nivoa posebno u pogledu istraživanja strukture moći. Pokazalo se da se pojedinačni pro-

blemi ne mogu ni teorijski ni praktički rješavati do kraja ako se ne polazi od jedne globalne vizije. Tako sama induktivna praksa tjera ljude na jedan globalni koncept.

Zato možemo, mirne duše, reći da svaki pokušaj da se sociolozi specijaliziraju u smislu uskog držanja samo dvoje vlastite specijalnosti nužno vodi do njihove neupotrebljivosti. Sociolog se mora specijalizirati. Mora raditi neki konkretni posao, ali njegova kultura i obrazovanje moraju ići na globalni nivo, a to znači da on mora ovladati kompleksnošću čitave društvene organizacije pa čak i historijske situacije.

Tako su, na primjer, istraživanja koja su se obavljala u posljednje vrijeme pokazala da su »generalisti« na svojem poslu uvijek kreativniji nego »specijalisti«. (Tu dihotomiju specijalisti — generalisti, upotrebljavaju Amerikanci. Generalisti su oni koji imaju opće obrazovanje, a specijalisti oni koji ga nemaju.) U tom smislu opće obrazovanje sociologa istraživača ne smije ostati samo sociološko nego mora biti nadopunjeno socijalnom filozofijom, socijalnom antropologijom tj. jednom širom koncepcijom shvaćanja društvenih procesa.

Tu se radi o tome da treba prevladati usko pozitivističku orijentaciju koja mora biti nadomještena historijsko-dinamičkom. (Nama marksistima možda je bliže ako se govri o pristupu s nivoa historijskih promjena).

To je jedan od elemenata krize u sociologiji. Međutim, da se razumijemo, u krizi je pozitivistička orijentacija a ne istraživački posao. S tradicionalnom pozitivističkom orijentacijom danas više nije moguće raditi. Međutim, istraživačke metode kao neophodni instrumenti rada nužno ostaju i dalje se razvijaju.

Vezano uz afirmaciju sociologa na istraživačkom planu nailazimo na jedan novi fenomen o kojem nešto valja reći. Na njega sam osobito reljefno naišao kao član Savjeta istraživačkih komiteta ISA. Ti istraživački komiteti nosioci su istraživanja na fundamentalnom nivou i u njih se ulazi prema interesu za pojedina područja. Ti komiteti »nose« i kongrese a ne formalna struktura ISA. Naime, s ISA-om se dešava to da u njoj počinju sve više prevladavati »diplomatski« kriteriji, tj. pazi se na zastupljenost pojedinih zemalja prema geografskim i političkim principima a ne prema »težini« koju ona ima u znanosti i u pojedinim disciplinama. Znanost se ne može organizirati prema »delegatskom« principu kao što to mnogi i kod nas misle, jer znanost stvaraju uvijek pojedinci koji imaju svoja imena i prezimena gdje je njihova nacionalna ili teritorijalna pripadnost od sekundarne važnosti. Tako se u ISA stvara jedan vid dvostruke organizacije — jedan koji je usmjeren na opću organizaciju, definiranje generalnih ciljeva i u kojoj dimenziji se poštuju svi »diplomatski« principi odnosa među nacijama, dok na nivou konkretne organizacije istraživanja kao i »odražavanja« onoga što se stvarno dešava u sociologiji djeluju istraživački komiteti formirani prema ugledu i afinitetima znanstvenika. Danas tih komiteta ima već tridesettri. Jedan od zadnjih, koji je osnovan u Uppsali, je komitet za istraživanje participacije, radničke kontrole i samoupravljanja gdje je značajan udjel naših učesnika. (Interesantno je spomenuti da naša štampa nije našla za shodno da o tome piše iako je pisala o koječemu što je u vezi s Uppsalom).

To nastajanje novih komiteta i nestajanje ili barem zamiranje aktivnosti nekih starijih, odražava u stvari dinamiku razvoja znanstvenih disciplina. Jer, svaka znanost ima svoje »udarne« discipline koje maksimalno razvijaju teoriju i istraživanja i gdje se ljudi najviše koncentriraju. To je vidljivo na primjeru industrijske sociologije. Jedno vrijeme njena osnovna preokupacija bila je birokracija što se i odražavalo u aktivnosti istraživačkog komiteta ISA za teoriju organizacije i birokracije. Sada je, međutim, taj komitet došao u krizu jer je razvoj istraživanja organizacije zaoštrio dva problema — jedan je struktura moći, istraživanje koje, međutim, uvijek transcendirira konkretnu organizaciju bez obzira na njen stupanj birokratiziranosti. Drugi je problem industrijske demokracije, participacije, samoupravljanja, što opet transcendirira okvire organizacije i nužno ulazi u područje šireg društvenog sistema. Tako jedna propulzivna disciplina dolazi u krizu jer kroz intenzivni istraživački proces počinje prelaziti vlastite granice i ukazuje na nedostatak vlastitih polazišta.

Ta dinamika znanstvenog života je normalna pojava. Uvijek postoje propulzivne discipline koje imaju svoje gotovo prirodne zakonitosti rađanja i umiranja. (Ne malu ulogu u rastu i opadanju pojedinih disciplina imaju kreativne osobe. Nakon odumiranja neke discipline nadolazi neka druga koja preuzima njene funkcije i ulogu. Takva zakonitost očituje se i u našoj sociologiji. To nas ne mora zabrinjavati. Ono što nas mora zabrinjavati jesu određene tendencije uvođenja »diplomatskih principa« u znanost. Znanost je univerzalna djelatnost i ona mora kao takva i biti organizirana. Kongresi, simpoziji i sastanci ne mogu se organizirati na principu »delegacija« — ti dolaziš iz Zagreba, ja iz Ljubljane a on iz Prištine, pa prema tome trebamo organizirati sekciju — nego prema principu poznavanja same stvari — što ti znaš o urbanizmu, što o organizacionoj sociologiji i sl. To i ništa drugo mora biti osnovni princip razvitka znanstvene dinamike.

Jedan od indikatora ekspanzije sociologije su i kongresi koji su evidentno došli u krizu. Prije je sociologija bila isključivo akademska disciplina. Sada smo, međutim, svjedoci činjenice da sociolozi prodiru u velik broj različitih organizacija. To sa svoje strane dovodi do neke vrste institucionalizacije sociološke profesije i posebnog postavljanja problema odnosa sociologa i organizacija koje ga zapošljavaju. Također, institucionalizacija profesije nameće posebne kriterije napredovanja i afirmacije od kojih je jedan je od vrlo važnih držanje referata na kongresu. (Doduše naš je balkanski specijalitet da mislimo da je važnije imati političke veze nego se afirmirati na kongresima, no ja ovdje govorim o onome što je normalno sa stanovišta profesionalnih normi.) Rezultat toga je da postoji ogromna ekspanzija broja referata na kongresima — na posljednjem svjetskom kongresu u Uppsali imali smo preko hiljadudvjesto referata. (Program s tih kongresa ima preko tristo stranica). Veličina takvog kongresa nužno ugrožava mogućnost normalne ljudske komunikacije. Opadanje takve komunikacije vodi nužno da se ta manifestacija znanstvenog života formalizira (svatko mora dobiti svojih pet minuta, potpisuju se potvrde o sudjelovanju da bi se opravdala sredstva itd.) Dakle, institucionalizacija sociološke profesije vodi do jednog birokratskog formalizma te se smanjuje komunikativna dinamičnost,

neposrednost i sl. Zbog toga već postoji niz prijedloga da se radikalno promijeni način održavanja kongresa (da se decentraliziraju, permanentno održavaju i sl.). Zapažena je i činjenica da sve manje uglednih sociologa dolazi na kongrese (osim onih koji imaju neke organizacione funkcije). Međutim, ne smije se zanemariti ni pozitivna, integrativna uloga kongresa. Ljudi dolaze da se upoznaju ako su se do sada znali samo preko literature, žele se uspostaviti veze, osobni kontakti posebno mlađih sa starijima, dolazi se vidjeti koncentrirano na jednom mjestu što se zbiva u »susjednoj« disciplini itd. Zbog svega toga kuloari na kongresima često su važniji od onoga što se govori u dvoranama.

Druga posljedica ove institucionalizacije sociološke profesije je da su se i sami odnosi među sociolozima institucionalizirali. Nakon rata imali smo žive diskusije među sociolozima o teoretskim problemima. Sporili su se marksisti i funkcionalisti i simbolički interakcionisti i svi ostali. Sada, međutim, što se opet najbolje može vidjeti na kongresima, te diskusije više nema. Na površini moglo bi izgledati da je razlog tome zagušenost velikim brojem referata ali pravi razlozi su mnogo dublji. Kao što je to lijepo opisao Gouldner, funkcionalizam se s jedne strane približio marksizmu, on želi biti kritičniji te je na taj način izgubio svoju integralnu dimenziju. S druge strane i sam sovjetski marksizam se »funkcionalizirao«, te je time dobio jednu integracionističku dimenziju služenja velikim sistemima. Možemo reći da danas postoji jedna pozitivistička doktrina s doduše dvije različite terminologije, ali suštinski manje više sličnim tezama i sličnim funkcijama. To približavanje je, međutim, što svakako iznenađuje, paraliziralo diskusije između oba tabora.

Da uđem malo detaljnije u to što se zbiva unutar oba »tabora«. U funkcionalizmu postoji jedna kriza i možemo reći da je on mrtav kao dominantna struja u sociologiji. (Naravno tu trebamo razlikovati funkcionalnu analizu od funkcionalizma kao jedne socijalne filozofije. Funkcionalna analiza je jedna bitna znanstvena metoda bez koje se ne može, a ovo što govorim odnosi se na funkcionalizam kao socijalnu filozofiju.)

Međutim, kriza postoji i unutar marksizma. Postoje dvije osnovne struje. Kritički marksizam, koji se vraća na autentičnu Marxovu poziciju kritičkog odnosa prema društvu a tu možemo svrstati više manje sav današnji evropski marksizam (ili desni revizionizam u sovjetskoj terminologiji). S druge strane tu je znanstveni marksizam koji predstavlja sovjetsku varijantu marksizma koju je još Staljin formulirao zajedno s Mitinom i Judinom. Sa stanovišta znanstvenog marksizma ovaj kritički marksizam nije »pravi« marksizam. Tako ga, na primjer, Igor Kon naziva romantičkim jer se vraća na Marxove rane radove i teoriju alijenacije. Znanstveni marksizam ili pozitivistički marksizam-lenjinizam znatno se približava funkcionalizmu. Dovoljno je samo vidjeti kakav status uživa Parsons u SSSR a sa druge strane, na primjer, u Leipzigu na četvrtom katu Sveučilišne biblioteke, kojeg zovu otrovni kat, a u koji možete imati pristup samo uz posebno odobrenje, nalazi se sva zapadnoevropska marksistička literatura (Marcuse, Fromm, Praxis). Na taj se način ono što je diskutabilno ne daje na diskusiju nego se zabranjuje. To ima svoj odraz i na odnose marksista prema drugim

strujama unutar sociologije. Tako više nema burnih diskusija među raznim strujama. Stvari se žele rješavati nekakvim »diplomatskim« putem. Tako je, na primjer, na zadnjem svjetskom kongresu jedan referent sa zapada imao u svom referatu neku dosta blagu kritičku primjedbu na račun sovjetskog sistema (diskusija se vodila o odnosima moći i problematici legitimiteta pojedinih režima). Sovjetska delegacija je diplomatskim putem preko predsjedavajućeg zamolila da se taj dio referata izbriše izbjegavajući svaku konfrontaciju i diskusiju. Danas konfrontacije i diskusije možete naći na zapadu, gdje se, na primjer, radikalni sociolozi suprotstavljaju svojim »starijim« kolegama liberalima i sl. Čak, što više, Amerikanci već danas kažu da oni više ne žele diskutirati s Rusima jer Sovjeti stalno kritiziraju njihov sistem (imperijalizam, kapitalizam i sl.) — što uostalom radi i veliki broj američkih sociologa ali ako se kaže koja kritička riječ na račun sovjetskog sistema onda to odmah postaje diplomatski i politički problem.

Ta amortizacija diskusije na teoretskom planu nije praćena odbijanjem suradnje od strane istočnih sociologa sa zapadnima. Upravo obrnuto, na istoku se ta potreba za suradnjom sve više ističe. Ta suradnja usmjerena je na empirijsku sociologiju, istraživanja. Njih ne zanima teorija, oni samo teže k tome da ovladaju sociologijom kao znanošću. To proizlazi iz generalnog shvaćanja o tome gdje, na primjer, Amerikanci imaju prednost nad Sovjetskim Savezom. Ta prednost sigurno nije u matematici, fizici, kemiji i sl. jer na tim područjima možda su čak Rusi i u prednosti. Američka prednost je u faktoru organizacije. Sovjetski Savez je danas ispod svjetskih nivoa produktivnosti upravo zbog slabe organizacije a organizacija se ne može poboljšati bez uvođenja sociologije i srodnih disciplina, drugim riječima bez tretiranja ekonomije na jedan moderniji način. Ne malu važnost u tom modernijem pristupu ima ljudski faktor, i sada u Sovjetskom Savezu možete naći kako se opširno piše i hvali prve sociologe koji su počeli nešto čeprkati, praviti neke anketice po poduzećima i slično. (Interesantno je napomenuti, kako sam upravo čuo, kako su nekim našim asistentima upravo sada odbijene stipendije tražene za zapad s argumentacijom da treba ići na istok i to je upravo suprotna orijentacija od onoga što se zbiva na svjetskom planu a i u samim istočnim zemljama.)

Kriza u sociologiji postoji danas u pogledu teoretskog mišljenja. Danas nemamo velikih sintetičkih teoretskih koncepata koji bi se odnosili na objašnjavanje dinamike globalnog društva. Razvoj društva i njegova diferencijacija odrazio se u sociologiji u smislu njene parcelizacije. Razvija se urbana sociologija, industrijska sociologija koje dobro osvjetljavaju pojedine aspekte kompleksnih industrijskih i već postindustrijskih društava. Međutim, mi danas žedamo za radovima koji bi bili teorijski i koherentni. Mnogi vjeruju da je maksizam pozvan i u stanju da dade jednu takvu koherentnu interpretaciju ali marksističkih radova koji bi bili na tom nivou nema. Pozitivizam i klasična sociologija pogotovo ne pružaju odgovore na ta pitanja. Sociologiju svi smatraju pozvanom da dade odgovore na pitanja kako čovječanstvo treba živjeti, kako ljudsko društvo treba urediti da bi se živjelo zaista ljudskim životom. Međutim, takvih fundamentalnih odgovora suvremena znanost ne daje te o krizi govorimo upravo u tom smislu.

O tome koliko je sociologija disciplina usmjerena na globalno društvo najbolje možda svjedoči »teorijska sudbina« nekih najznačajnijih suvremenih sociologa.

Osvrnimo se samo na ulogu koju je odigrao Paul Lazarsfeld, taj »papa« moderne empirijske sociologije, kako su ga neki nazvali. On je izvanredno unaprijedio istraživačke metode koje su se razvile na područjima koja su granična za sociologiju i psihologiju a to su ispitivanja stavova, javnog mnijenja i slično. Zanimljivo je vidjeti kako je taj sociolog neospornog autoriteta na području metodologije cijelog života osjećao potrebu da svoje djelovanje nadopuni i teorijom. Tako je već pod stare dane otišao u Francusku da asimilira teoriju te da dade jedno teorijsko djelo koje bi sintetiziralo ono što ga je čitavog života zanimalo. On to, međutim, nikada nije uspio i danas kada ocjenjujemo njegovo djelo možemo reći da njegov istraživački doprinos već pripada prošlosti i da ga se za koju godinu više neće ni citirati. Postoje neki njegovi vrlo zanimljivi doprinosi — teorija dvostrukog povezivanja komunikacije, latentne strukture stavova i drugo — ali je to sve toliko parcijalno da ne možemo reći da će to ući u historiju sociologije. Sociologija i globalno društvo traže globalni pristup i ako želite ostaviti traga, morate se uhvatiti u koštac s nečim što je značajno za čitavo društvo ili epohu. Tako će jedan od vodećih empirijskih sociologa uskoro postati nepoznat upravo zbog toga što u tom nije uspio.

U vezi s tim interesantno je spomenuti, da je odmah po Lazarsfeldovoj smrti Merton, inače najviše citirano ime u američkoj sociologiji dokinuo njegov Institut za sociološka istraživanja na sveučilištu Columbia. Svi Lazarsfeldovi učenici morali su se dalje ograničiti na samo predavački rad. Komentari njihovih kolega su da je to odlično, jer bi se inače suviše zakopali u empirijski rad i izgubili u »detaljima«, gubeći cjelinu iz vida. (Za Alena Bartona, najboljeg Lazarsfeldovog učenika sada kažu da je spašen za sociologiju. Inače, on je praktično čitav Institut nosio na svojim leđima).

Te sudbine ilustriraju dileme koje su prisutne kada govorimo o odnosu teorijske i empirijske sociologije.

Možemo spomenuti jedan drugi primjer o stalnom produbljanju teorije. Radi se o primjeni Alaina Tourainea. Taj Parsonsov učenik koji je dalje razvijao teoriju akcije, osjetio je da ona nema više dovoljno utjecaja, da je doživjela dosta kritika, posebno s marksističke strane s kojom se ne može uspješno nositi. (Te kritike se, barem što se njega tiče, ne mogu odnositi na neaktivizam ili podržavanje statusa quo koji proizlazi iz teorije. On je inače aktivni član socijalističke stranke, pisac angažiranih političkih knjiga o Čileu, čovjek koji smatra da sociolog mora živjeti sa svojim vremenom). Kritike koje su ga pogađale bile su isključivo u teorijskoj sferi. Preispitujući svoja teorijska polazišta, došao je do zaključka da mu nedostaje jedna dijalektička koncepcija društva. Kao i svi Francuzi, on je odrastao u jednoj manje više pozitivističkoj i funkcionalističkoj tradiciji, tradiciji prosvjetiteljske filozofije i u svemu onome što je u Francuskoj slijedilo od Comtea nadalje. Tako je Touraine ušao u analizu kritičke marksističke misli i on se sam danas smatra Habermasovim učenikom, iako je ovaj mlađi od njega. To je jasan primjer čovjeka koji je uvidio kako se s funkcionalističkim

pozitivizmom našao u teorijskom ćorsokaku, pogotovo ako se želi zasnovati jedna teorija akcije. Jer akcija uvijek znači postavljanje ciljeva, a ciljevi uvijek impliciraju određeni kritički stav prema društvu. Možda s našeg gledišta on i nije došao do neke valjane teorijske eksplikacije, ali je svakako veoma mnogo usavršio ono što nazivamo akcijskim istraživanjima. (To je metodologija koja se danas najviše cijeni, a — kod nas je potpuno nerazvijena. Dobar pregled akcijskih istraživanja u industriji može se naći u upravo objavljenoj knjizi »Eksperimenti u demokratizaciji radnih odnosa« u biblioteci »Čovjek i sistem« a u redakciji V. Rusa i M. Kamušića.) Touraine je razvio jednu specifičnu metodu akcijskog istraživanja tako da bi ona trebala biti uključena u velike grupe koje su već i same u pokretu. Tu se ogleda jedan sociološki utopizam jer, po njegovu mišljenju, sociolog mora igrati ulogu kristalizatora odnosa unutar društvenog pokreta i na taj način biti dijelom njega samog. (Do sada je Touraine objavio dvije knjige s takvim tipom istraživanja, jednu o studentskom pokretu 1968. godine, jednu o ženskom pokretu, a sada priprema studiju o sindikalnom pokretu.) Bit tog shvaćanja da je sociolog dio tih pokreta je u tome da on ide na konfrontaciju suprotstavljenih grupacija, na njihove dijaloge i da pridonosi raščišćavanju njihovih stavova. Veoma je važno da se uzimaju grupacije u konfliktu, jer u konfliktnim situacijama dolazi punoća teoretskog mišljenja i stavova do svoje pune kristalizacije. Istraživati grupe u stabilnim statičkim stanjima obično je promašeno, jer se onda najčešće dobijaju stereotipi koji ništa ne znače.

Spominjem taj primjer da bih pokazao kako ljudi koji su itekako značajni u teoriji nikada ne napuštaju traženje još valjanijeg teorijskog okvira svoje djelatnosti.

Gornje konstatacije imaju svoju važnost u situaciji naše soceologije. U jednom je svojem dijelu kriza naše sociologije uvjetovana odnosom sociologije i marksizma, odnosno utjecajem našeg marksizma na sociologiju. Izrazom »naš marksizam« mislim na onaj tip marksizma koji je kod nas zastupljen u značajnoj mjeri. Naime, kao što sam već spomenuo, danas postoje dvije glavne struje u marksizmu, jedna staljinistička koja je oficijelna doktrina istočnih zemalja, koja kod nas uživa više ili manje eksplicitnu »oficijalnu podršku«, i druga, stvaralačkog marksizma ili »desnog revizionizma«, kako je nazivaju Sovjeti a kojoj pripadaju gotovo svi viđeniji marksisti u Evropi. I kod nas je ta struja stvaralačkog marksizma podvrgnuta oštrom pritisku koji se odrazio i na stanje teorije u našoj sociologiji. Naime, između ovih struja nikada nije došlo do pravog teorijskog dijaloga, nego se sve svelo na politiku »niskih udaraca«, a za »diskusiju« su mobilizirani ljudi koji su daleko ispod nivoa suvremenih raspravi koje se unutar marksizma danas vode. Značajnu ulogu u svemu tome odigrala je teorijska insuficijencija nekih ljudi. Kada se, dakle, za »diskusiju« mobiliziraju ljudi bez znanstvenog i moralnog ugleda, time se degradira ozbiljnost diskusije i ljudi koji bi u takvoj diskusiji trebali sudjelovati, povlače se. Pozdravljam prijedlog Goričara da treba ići na široki dijalog. Jedino se postavlja pitanje da li postoje uvjeti za jedan temeljiti teorijski dijalog.

Time smo došli do pitanja odnosa politike i sociologije ili, još šire, teorije i ljudske prakse. Ljudski načini djelovanja na stvarnost razlikuju se kako po metodi tako i po stilu. Bitna je razlika između politike i sociologije prvenstveno u tome što se politika uvijek služi sredstvima moći. Nemoćna politika nije politika i to bi bio njen apsurd. Sociologija, međutim, može biti nemoćna. Sredstvo je politike kao i moći uvjeravanje tj. sposobnost utjecaja na druge da se identificiraju s bilo čime. Sociologija takva sredstva odbija. Ona se, kao znanost, isključivo služi racionalnim sredstvima, spoznajom. Onog časa kada ona napušta domenu spoznaje i racionalne argumentacije, prestaje biti sociologijom, pretvara se u religiju ili bilo što drugo, ali onda to sociologija više nije. Sociolozi se otprilike ponašaju kao i Marx kada je na početku svoje karijere prigovorio Weitlingu da argumenti kojima se služi pred proletarijatom nisu znanstveni, a ovaj mu odgovorio da proletarijat itekako sluša te argumente i da oni imaju uspjeha u radničkom pokretu. Na to je Marx tresnuo šakom o stol i rekao da glupost nije nikada nikom služila. Očito je Marxov ispad bio nepolitičan, ali je bio sociološki. Ne savjetujem nikome da se ponaša kao mladi Marx, jer bi previše bilo polupanih stolova. Ali, treba misliti o bitnoj razlici i da kao sociolog treba istinu stavljati ispred svega, pogotovo zato što i iz marksizma, kao filozofije, proizlazi da se samo strogim služenjem istini najprije može doći do društvenih promjena i društvenog napretka, a odstupanje od kriterija istine može tome samo štetiti.

Tako je jedan od naših preteča sociologa (koji je smatrao da je sociologija marksizam i marksizam sociologija) — Buharin — ponašajući se u jednom času politički, rekao da će biti korisnije za historiju ako svjesno slaže i prizna ono što nikada nije uradio, jer je vjerovao da je to politički efikasno. U tom rezoniranju služio se racionalnim argumentima, ali je narušavao jedan princip, princip istinitosti. Mi danas smatramo da je takvo ponašanje Buharina bilo ne samo neodgovorno nego i zločinačko, jer je poslužilo kao osnova za generalizaciju zločina pa su ljudi po istom principu prisiljavani da priznaju ono što nikada nisu učinili. Danas možemo reći, da je upravo takvo ponašanje nanijelo socijalizmu najveću štetu u historiji.

Ako sociolozi žele služiti socijalizmu, onda se moraju koristiti sredstvima znanstvene istine i znanstvene etike. To znači, da treba služiti istini svojim čitavim bićem, da svojim ponašanjem treba demonstrirati da je istina ta koja može afirmirati jedno bolje čovječanstvo, humanije ljudske odnose. Danas je na to potrebno upozoriti, jer mnogi padaju u iskušenja da taj princip i taj stil napuste. Jedan od ciljeva ovog sastanka je da se podsjetimo na takav odnos prema sociologiji i našem pozivu sociologa.

Rudi Supek

THE STATE OF SOCIOLOGY IN THE WORLD TODAY

(Summary)

In this paper an attempt is made to give a systematic picture of the state of sociology today. A starting point is that it is today in expansion, on the one hand, and actually in crisis, on the other. The expansion is related to the fact that sociology has become a practical and applied discipline which is used in an ever greater number of social areas. This, of course, results in a numerical expansion of sociologists and in diversification of places where they can work. On the other hand, the crisis is related to theoretical concepts which refer to global social development. Therefore, it has gone off in breadth but not likewise in depth.

The major theoretical orientations are in crisis. Functionalism is »criticized« and loses its integrations role and, on the other hand, its integrationists aspects becomes an integral part of »positivistic Marxism«. And, within Marxism itself, there is a separation into this positivistic Marxism (Stalinism) and creative Marxism. However, this differentiation did not occur on the basis of a fruitful theoretical discussion but precisely the reverse is the case; namely, discussion is avoided. »Diplomatic« criteria are all the more introduced in discussion of Marxist functionalism, so there is no discussion. Within countries where Marxism by its nature is a matter of official theory, prohibitions and anathemas often serve in place of discussion.

In this regard, one is reminded at the end that a basic principle of sociology is truth and that no sort of »diplomatic« criteria or criteria of political rationality should be allowed to replace this basic operating principle of everyone who is engaged in science.

Translated by
Donna Parmelee